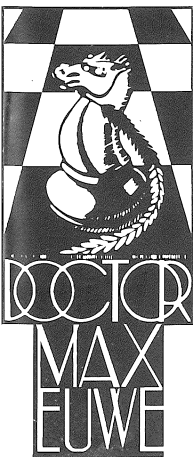

NIEUWSBRIEF

*Boekminiatuur uit
Der Renner
van Hugo von Trimberg*

nummer 58
herfst 2001

kwartaal-
uitgave

Van Spijk
Grafisch Bedrijf B.V.
Venlo
ISSN
0927-9768

Geopend:
dinsdag t/m
vrijdag + de
1ste zaterdag
van de maand,
10.30-16.00 uur.

MAX EUWE - CENTRUM

POSTBUS 11513
MAX EUWEPLEIN 30A

1001 GM AMSTERDAM
Tel. 020 - 625 70 17

e-mail: euwemec@xs4all.nl

BESTUUR

E.J. Petersma, voorzitter
K. van Harn, secretaris
A. Riemens, penningmeester

H. Böhm
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk

Adviseur Fondswerving: J. van Rijn
Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M.

Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M. Diepstraten
Adviseur Topschaak: J.H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: H.J. van den Herik
Bibliothecaris: F.F. Verbeek
Schaaktechnisch medewerker: A.C.M. Sibbing
Secretariaat: E.E. Dirksen en C. Lesger
Vrijwillige medewerkers: A. van Dijk, P.J. van der Horst, H.Kok, H.J.M. Leeners, R. Nep, J.G. Pauptit, S. Sival, H. Vinke, W.G. Vijvers, C. ten Woude.

VAN DE VOORZITTER

Geachte donateur,

Dit is de laatste Nieuwsbrief van dit Euwe-jaar. Graag maak ik u attent op het schaaktoernooi en onze receptie ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van het Max Euwe-Centrum (MEC) op 17 november in Amsterdam. In het hart van deze Nieuwsbrief treft u een uitnodiging en de mogelijkheid tot inschrijving aan. Maak daar alstublieft gebruik van.

Na circa tien jaar heeft Joop Haasbroek het secretariaat van het MEC overgedragen aan zijn opvolger Ko van Harn. Ko schaakt al decennia lang en is werkzaam op het Bureau Voorlichting & Redactie van de Universiteit van Amsterdam. Namens het bestuur en – ik waag het erop – u allen dank ik Joop voor het vele, vele werk dat hij met grote inzet en solidariteit belangeloos voor het Centrum heeft verricht. In intieme kring luiden wij Joop in december uit.

Het laatste nieuws op het front van de huisvesting van het MEC is dat het bestuur een nota heeft ontvangen voor de huur van het laatste kwartaal van 2001, een rekening die gelukkig niet veel hoger was dan vorige rekeningen en die uiteraard stante pede is betaald. Overigens is de datum waarop het MEC zou moeten zijn ontruimd (15 augustus jongstleden) geruisloos – nou ja, wat heet – verstreken.

In dit nummer treft u onder andere aan: een terugblik op het internationale Euwe Centennial, de rubriek 'Onder de loep' van Leo Diepstraten, recensies door Ton Sibbing en museumnieuws van Eveline Dirksen.

In de hoop velen van u op 17 november te mogen treffen groet ik u vriendelijk.

Errit Petersma

FINANCIËN

De Stichting Max Euwe-Centrum wordt financieel ondersteund door

ÉFDÉCÉ software, Mazars Paardekooper Hoffman, Lost Boys en de Gemeente Amsterdam alsmede door

Aegon
Akzo Nobel
Aon
Beheermaatschappij Burger Hofhoek
Bouwfonds/Cultuurfonds
ChessBase
Corel
Corus
Designers Company
DTZ Zadelhoff
Fontys
Getronics

IBM Nederland
IHC Caland
ING Nederland
Interpolis
Koninklijke Grolsch
De Lage Landen International
Milford-Van den Berg Corporate Design
Moret Ernst & Young
Nationale Investeringsbank
Nederlandse Gasunie
Nedship Bank
Network Associates/Mc Afee
New In Chess
PRC-Bouwcentrum
Van der Giessen/De Noord
Van Spijk Drukkerij
TBI Holdings
Vector Aandrijftechniek

Schaakfestival

Op zaterdag 7 juli 2001 werd het negende schaakfestival op het Max Euweplein georganiseerd. Er waren gewone simultaans (gegeven door Hans Ree en Jan Timman) en kloksimultaans (door Paul van der Sterren, Hans Böhm en Genna Sosonko). John van der Wiel gaf twee schaaklessen, er was een demonstratiepartij (Li Riemersma tegen Dimitri Reinderman) op het grote schaakbord op het plein en er kon worden gesnelschaakt tegen De Beer. In het Max Euwe-Centrum werden video's vertoond. In samenwerking met de SGA waren er twee simultaans speciaal voor de jeugd georganiseerd. Tevens was er een probleemoploswedstrijd met als eerste prijs een digitale schaakklok.

Na een wolkbreuk rond 16.00 uur was de Amsterdamse wethouder Duco Stadig aanwezig om circa 3500 handtekeningen in ontvangst te nemen die in het hele land waren ingezameld voor het behoud van het MEC.

Onder de loop

[In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek of een gedeelte van de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.]

Het waren doorgaans monikken die het schaakspel betrokken in de moraliteiten, die zij schreven in Latijnse verzen. Een van hen was Jacobus Cessolis, over wie wij uitvoerig schreven in Nieuwsbrief 53. Een andere monnik was Johannes Gallensis (John of Wales) met zijn werk *Breviloquium*, dat op de *Moralitas de Scaccario* oftewel *The Innocent Morality*, toegeschreven aan paus Innocentius III, was gebaseerd.

Ook daarover schreven wij in Nieuwsbrief 53. In Nieuwsbrief 51 vermeldden wij onder de moraliteiten *Der Renner* van Hugo von Trimberg. (De naam van die auteur is in dat artikel foutief overgekomen.) Het lijkt aantrekkelijk eens wat uitvoeriger bij deze auteur stil te staan, vooral omdat wij in de diverse schaaktijdschriften tot nu toe niets over deze auteur zijn tegengekomen. Bij Antonius van der Linden en Harold Murray wordt hij slechts terloops vermeld als auteur van *Der Renner*, maar wie was hij eigenlijk en wat was de betekenis van zijn werk?

Afbeelding 1

Afbeelding 2

Gründ vnd schand kumpt erwam
Schaff jagel ich das nen
Das vnd am riter hie also
Voe traw die vil mancher wif
Vst worden rind wiet ich noch
Dem es vff bindet des jeneres jach
hie siet vns der mayst vñ schaff jagel

Afbeelding 3

Universeel geleerde

Hugo von Trimberg werd omstreeks 1230 geboren, volgens sommige auteurs te Trimberg bij Würzburg (of bij Hammelburg). Hij zou aan die plaats ook zijn naam ontleenen. Volgens andere auteurs was het Werna, waar hij werd geboren of specifiek te Nieder- en Oberwerrn bij Schweinfurt (of bij Würzburg?) In zijn Latijnse geschriften noemt hij zich H. de Werna. Ook omtrent de plaats van zijn overlijden, omstreeks 1313, worden zowel Trimberg als Bamberg genoemd, in welke laatste plaats hij bijna vijftig jaar heeft gewerkt.

Hugo von Trimberg was een Oost-Frankische dichter, die zijn opleiding in Würzburg heeft genoten, maar aan een grote universiteit heeft hij nooit gestudeerd. Niettemin was hij een universeel geleerde. Aanvankelijk schoolmeester kwam hij in 1260 als docent aan het Stift St.Gangolf in Theuerstadt, stadsdeel van Bamberg. Dit Stift was een kapittelschool, geleid door geestelijken en Hugo von Trimberg was er later rector scolarum, lekenrepresentant bij het schoolbestuur, dat uitsluitend uit geestelijken bestond. Hij was dus geen monnik, zoals de meeste moraliteitschrijvers. Hij leefde in armoede, omdat voor hem als getrouwde leek de prebenden van de clerus niet bereikbaar waren.

Volgens zijn eigen mededelingen in het *Registrum* heeft Von Trimberg acht Duitse en vier Latijnse werken geschreven. Later, in *Der Renner*, wijzigt hij dat in zeven Duitse en viereneenhalve Latijnse werken. Niet alles is daarvan bewaard gebleven. Het oudste en meest succesrijke Latijnse werk was de *Laurea Sanctorum* (Lauwerkrans der Heiligen) waarin hij een jaarkalender samenstelde van de heiligen van de dag en daarmee, als lees- en stijloefening voor de leerlingen, hen op de hoogte bracht van de feesten van het kerkelijk jaar. Een ander Latijns werk was het *Solsequium*, dat is heliotroop of zonnebloem, die zich naar de zon der gerechtigheid en waarheid wendt en uitnodigt om de Ware Zon te volgen. Het is een verzameling van 166 voorbeelden, vertellingen met een moraliserende uitleg, die konden dienen voor geestelijken als stof voor hun preken.

Een ander Latijns werk was het *Registrum multorum auctorum* uit 1280, een soort schrijverslexicon. Alle genoemde werken werden in versvorm geschreven, hetgeen in die tijd gebruikelijk was.

Bronnen

Zijn belangrijkste Duitse werk, *Der Renner*, omvat circa 25.000 verzen. Hij begon ermee in 1290 en heeft het met een epiloog in 1300 afgesloten, ofschoon het later nog met aanvullingen werd uitgebreid. De laatste uitbreiding stoelt op een gebeurtenis in het jaar 1313. Dit werk is slechts een tiental jaren na het werk van Cessolis ontstaan, maar is van geheel andere aard. Het omvat de kennis omtrent bijna alle wetenschappen uit de Middeleeuwen, waaronder religie, natuurgeschiedenis, medicijnen, literatuurgeschiedenis en jurisprudentie, een ware encyclopedische opeenstapeling van kennisgebieden uit die tijd.

Hij gebruikte, evenals Cessolis dat deed, talloze bronnen. Als geestelijke grondslag geldt de vroomheid in de zin van de kerkelijke leer. De bron van deze vroomheid is in de eerste plaats de bijbel, want 'die heilige schrift muoz immer sin doch aller künste kaiserîn'. Daarnaast putte hij ook uit de werken van de kerkvaders (vooral Augustinus) en latere theologen, zoals Bernard van Clairvaux, maar tevens uit de antieke schrijvers, onder wie Socrates, Demosthenes en Empedocles. Zijn werk wordt ingeleid met de allegorie van de levensboom en hij behandelt de zeven hoofd- en doodzonden: hoogmoed, hebzucht, gulzigheid, onkuisheid, gramschap, nijd en traagheid.

Hij laat daarop een positief ontwerp van de menselijke weg naar God volgen door gebed, goede werken, biecht en boete. De titel *Der Renner* verwijst naar een zwerfend of heen en weer springend paard, waarmee bedoeld wordt dat het werk van Hugo von Trimberg enigszins van de hak op de tak springt. De titel zou dan ook stammen van een bewerker, Michael de Leone (1355) uit Würzburg. *Der Renner* verscheen in meer dan zestig handschriften en fragmenten, vervaardigd door diverse kopiisten. Het verscheen voor het eerst in druk in een protestantse, gemoderniseerde bewerking door Cyriacus Jacobus zum Bock te Frankfurt in 1549. Von Trimbergs werk is zeer succesrijk geweest en heeft tot in de achttiende eeuw grote belangstelling behouden, vooral onder Duitse schrijvers als Gottsched, Gellert en Lessing. Lessing was zelfs van plan het werk opnieuw uit te geven, hetgeen uiteindelijk in 1806 door J.J. Eschenburg totstandkwam. Naar een Erlanger handschrift is het werk opnieuw gedrukt door de Historische Verein te Bamberg in 1833 en wederom in 1904. Ook in talrijke tijdschriftartike-

len heeft *Der Renner* zijn weerklink gevonden.

Wat *Der Renner* nog het meest met Cessolis' werk gemeen heeft is zijn zedenleer voor alle mensen. Hij uit zich over de ongelijkheid van de standen. Hij maakt een satire op de boeren en de adel, met scherpe kritiek op het hoofse ridderschap, maar in tegenstelling tot Cessolis, die zelf een geestelijke was, ook op de geestelijkheid, door de hele hiërarchie heen met uitvalen tegen de paus en de curie. Hij benadert de standen ook naar geslacht: bijvoorbeeld meisjes en vrouwen, of naar leeftijd, bijvoorbeeld kinderen, jeugd, scholieren, ouderen, of naar beroep: kooplieden, boeren, juristen. De armen en de mensen die buiten de boot vallen behandelt hij met sympathie.

Schaken en dobbelen

Wat het schaakspel betreft zegt hij dat het uitgevonden werd door een ridder, Aleo genaamd, die ook het dobbelspel zou hebben uitgevonden. 'Noch ist einer leie spil des herren spulgent, von dem doch vil sünden und vil schanden kumt etswenne: wurfzabel ich daz spil iu nenn; das vant ein ritter, hiez Aleo, vor Troie' (zie afbeelding 1). De naam Aleo betekent eigenlijk dobbelaar en het zou erop kunnen wijzen dat bij het schaakspel in die tijd ook nog wel met dobbelstenen werd gespeeld, reden waarom het in de elfde eeuw door de Kerk werd verboden (zie Nieuwsbrief 52).

H.F.Massmann in zijn *Geschichte des Schachspiels* citeert de bovengenoemde passage anders. Bij hem zou de betreffende tekst luiden: 'Nu ist ein ander spil, des herren pflegen, von dem doch vil sünden und schaden komet gerne: Schachzabel ich iu das spil nenne.' De eerstgenoemde tekst, gezien het onderschrift van de eerste miniatuurtekening, slaat inderdaad op het dobbelspel (wurfzabel). Hij veroordeelde het dobbelspel uiteraard, zoals de Kerk altijd heeft gedaan. Antonius van der Linde zegt echter over deze laatste passage: 'Die durch Massmann (S. 12) aus dem Renner citierte Warnung gegen das Schachspiel bezieht sich nicht auf schach- sondern auf wurfzabel (Würfelbrett)!' Het is de vraag of deze opmerking juist is. Het is best mogelijk dat de diverse kopiisten ofwel slordig geweest zijn ofwel hun eigen opvatting hebben willen lezen.

Nog weer een enigszins andere versie vond ik in afbeelding nr. 2 met het opschrift 'Hie Schach'. De tekst boven de afbeelding luidt: '... Sie gent nem eygen synne nach und verdienen gots zorn. Got geb das sy nicht sein verloren.' En onder de minia-

tuurtekening volgt de tekst: 'Noch ist anderliu spil das herre pflege von dem noch vil sund und schand chumpt eitwenn. Schachzabel ich das nenn.' Het lijkt er toch op dat Von Trimberg niet zo'n voorstander van het schaakspel was.

Een derde afbeelding geeft erboven een tekst te zien, die deze opvatting schijnt te bevestigen: 'Sund und schand kumt etwann. Schaffzagal ich das nen. Das vand am ryter hie aloe (Aleo) vor troy die vil maniger unfroë ist worden und w urt och noch, denn es uff bindet des jamers joch hie sagt uns der mayst vom schaffzagal.' Aan de stijl van het schrift, de miniatuurtekening en de aanduidingen 'Schachzabel' en 'Schaffzagal' is duidelijk te zien dat er in de drie getoonde afbeeldingen ook drie verschillende kopiïsten aan het werk zijn geweest. Vier zelfs, want de voorplaat komt weer uit een ander handschrift, van mogelijk nog later datum, overigens zonder bijschrift.

Het woord Schachzabel wijst op Latijnse herkomst: zabel is een ontwikkeling of verbastering van het Latijnse woord tabula of tafel. Etymologisch zijn het woorden van dezelfde herkomst. Schaffzagal is moeilijker te herleiden. Het heeft niets te maken met het Duitse woord schaffen = doen, werken. Eerder zou het kunnen betekenen het Duitse woord voor plank, waarop wordt gespeeld; zagal is waarschijnlijk gewoon een verbastering van zabel. Von Trimberg of zijn kopiïsten waren niet de enigen die dit woord gebruikten. In een *Chronik des Andreas von Regensburg* komt men de regel tegen: 'Wann wen sie zugen den schafzagal, so kund er daz alweg bezzer dan der sun Pipini und lac im ouch gemeinlich des ob.' En in een Duitse vertaling van Cessolis (Dresden, vijftiende eeuw) leest men: 'Ich Bruder Jacob von Gaczellis (= Cessolis) prediger orden pin vberwunden von der prueder gepott... Das ist bezeichet an ainen maister der hiess Virgilius der was geporen von ainen schwachen Geschlacht vnd darumb daz er grosse waysshait hett. So ist er genannt vnd bekannt worden Als weit vnd die welt ist von seiner kunst wegen. Hier hat der Schachzagal endtt Gott vns sein heyllige weysshait sendtt.'

Satire

Evenals diverse andere moraliteitenauteurs vergelijkt Von Trimberg de wereld met een schaakbord en hij geeft als les mee dat de mens vergankelijk is. Aan het einde van het spel gaan deze stukken alle bij elkaar in een zak, koning of boer, rijk of arm,

boos of vroom. De tekst luidt: 'Disiu werlt ist als ein goukeltabel: wan si hât als ein schâchzabel künig unde ouch künigin, roch, ritter, alten, vendelin. Des hât got wol sin goukelspil mit uns, derz rehte merken wil. der goukler sprichet wider in die taschen! – sô sprichet got – wider in die aschen von der ir alle sit bekomen, rich unde arm, boese mit den frome!'

Een heel merkwaardige passage bij Von Trimberg is die waarin hij het heen en weer schuiven van het brood naar elkaar aan tafel vergelijkt met de beweging van de schaakstukken op het bord: 'Got, lâ mich nimmer dâ gesitzen, dâ man mit brôtes snitzen schâchzabel zuihet on den tischen! möhte ich ein künic dâ erwischen oder ein roch, sô füere ich wol: mit venden wird ich dâ selten vol.' Hij maakt hier van het schaakspel duidelijk een satire en geeft aan dat je beter een koning kunt verorberen dan een pion (venden), waar je slechts honger aan over houdt. Het woord 'venden' is verwant met ons woord vent (= man) en stamt van het Latijnse woord infans (= kind), dat in Italiaanse schaakteksten werd verkort tot fant. Het woord infanterie duidt erop dat kinderen in het leger kennelijk van alle tijden is. De boven geciteerde tekst zou er ook op kunnen wijzen dat men, bij gebrek aan beter, schaakstukken vervaardigde uit deeg of geknede stukjes brood.

Bij Massmann vernam ik nog dat in *Der Renner* de termen schâchruber, schâcher en rouber werden gebruikt: 'swelhe sich also bergen müezen, die müegen schâch mit schanden büezen.' Ook hier komt het schaakspel bij Von Trimberg niet zo gunstig naar voren (schach mit schanden büezen). Daarnaast mag men hier wellicht bespiegelingen maken over het spelniveau van die tijd: schaken stond bij Von Trimberg gelijk met beroven. Het hoorde nog tot de categorie van de berovingsspelen, het streven om zoveel mogelijk stukken van het bord te roven, omdat het eigenlijke doel van het spel, namelijk de koning mat zetten, met de regels van het middeleeuwse schaak erg moeilijk bereikbaar was.

Der Renner was het hoofdwerk van Hugo von Trimberg en geldt als een spiegel van de toenmalige burgerlijke zeden en opvattingen en mag beschouwd worden voor zijn tijd als een topprestatie van vroegburgerlijke literatuur. Het schaakspel komt overigens in het totaal slechts fragmentarisch aan de orde, maar werd belangrijk genoeg geacht om er ook illustraties aan te wijden

in de vorm van boekminiaturen. Dat Hugo von Trimberg in de schaakliteratuur niet zo'n grote aandacht heeft gekregen is mede het gevolg van de grote populariteit van het werk van zijn tijdgenoot, Jacobus Cessolis.

Euwe-Centennial Tourney

In het voorjaar van 2000 ontstond het idee om ter gelegenheid van het Euwe-Herdenkingsjaar een internationale eindspelstudiewedstrijd uit te schrijven onder de naam Euwe-Centennial. Harold van der Heijden was bereid om als toernooi-directeur te fungeren en Jan Timman reageerde positief op het verzoek om de studies te jureren. Om naar zoveel mogelijk inzendingen te streven werd gekozen voor een vrij thema en stelde het Max Euwe-Centrum (MEC) prijzen van respectievelijk f 750,-, f 500,- en f 250,- ter beschikking. Al snel na de aankondiging in de diverse internationale vakbladen begonnen de inzendingen binnen te stromen en werd duidelijk dat op de deadline van 1 januari 2001 misschien wel honderd studies waren te verwachten. Het bestuur van het MEC besloot daarom om nog zes extra prijzen van elk f 100,- uit te loven. Later zou ook de Alexander Rueb Vereniging van Schaakeindspelstudies (ARVES) nog zes prijzen ter beschikking stellen.

Ondertussen was wedstrijdleider Van der Heijden druk doende om alle studies te controleren op correctheid en te checken op originaliteit, een zeer tijdrovende bezigheid. In februari 2001 kreeg Timman de correcte studies – uiteraard anoniem – toegestuurd en kon hij aan de jurering beginnen. De bekendmaking van het juryrapport zou plaatsvinden tijdens het World Congress for Chess Composition dat van 28 juli tot en met 4 augustus 2001 in Wageningen zou worden gehouden. Helaas viel dit congres samen met het schaaktoernooi in Curaçao, dat ter ere van Jan Timman was georganiseerd en waar hij vanzelfsprekend niet kon ontbreken. Hans Bouwmeester werd bereid gevonden om Timman te vervangen en in Wageningen de prijswinnaars bekend te maken.

Op zondag 29 juli maakte Bouwmeester in de overvolle Kleine Veerzaal van het Wageningse International Congress Centre de volgende gegevens bekend: uiteindelijk bleken 132 studies te zijn ingezonden door 102 componisten uit 26 verschillende landen verspreid over de hele wereld. Daarna

presenteerde Bouwmeester de drie beste studies plus Timmans oordeel uit zijn juryrapport. De winnaars, een Nederlander, een Duitser en een Belg, waren alledrie in Wageningen aanwezig om een luid applaus in ontvangst te nemen. Daarnaast kregen ze uiteraard de geldprijzen en ieder een persoonlijk diploma met daarop afgebeeld hun eigen bekroonde studie.

Op vrijdag 21 september werd op verzoek van Jan Timman in het MEC nog een kleine bijeenkomst gehouden voor een select gezelschap en kon Timman kennismaken met de eerste prijswinnaar, Henk Enserink, die de gelegenheid kreeg om zijn bekroonde studie nader toe te lichten. In zijn juryrapport had Timman al zijn bewondering voor deze studie uitgesproken en tevens de kwantiteit als de kwaliteit van de studies geroemd.

Jan Timman 50 jaar

Al met al was deze competitie een groot succes en heeft het Bestuur van het MEC besloten een tweede wedstrijd uit te schrijven, ditmaal ter gelegenheid van Timmans vijftigste verjaardag op 14 december 2001. De condities zijn dezelfde als bij de Euwe-Centennial: dezelfde geldprijzen en hetzelfde (vrije) thema. De jury zal bestaan uit Jan Timman zelf en Yochanan Afek (internationaal arbiter voor eindspelstudies). De studies kunnen tot 14 december 2001 worden gestuurd per brief of e-mail aan wedstrijdleider Harold van der Heijden, Michel de Klerkstraat 28, 7425 DG Deventer; e-mail: harold_van_der_heijden@wxs.nl.

RECENCIES

Biografie

In 1997 publiceerde de Engelse grootmeester John Nunn *Secrets of Grandmasters Chess*. Het boek is deels een autobiografie en deels een leerboek. Het beslaat Nuns schaakcarrière tot en met 1985, toen Nunn dertig jaar werd. Uitgeverij Joachim Beyer Verlag heeft Gerd Treppner het boek laten vertalen in het Duits (1). Bij Batsford verscheen een autobiografie van Eduard Gufeld met als titel *Chess: the search for Mona Lisa* (2). Dit laatste is een verwijzing naar zijn beroemde partij tegen Bagirov uit 1973. Gufeld, een vrolijke babbelaar, laat niet alleen winstpartijen zien, maar ook gemiste kansen en wonderbaarlijke ontsnappingen. Niet de correctheid van de partijen, maar de creativiteit en het artistieke element in het schaken zijn bepalend voor de keuze van Gufeld. Overigens vertoont dit boek grote overlap met Gufelds autobiografie *My life is chess* uit 1994 die destijds bij Inside Chess is verschenen.

1) John Nunn, *Geheimnisse des Grossmeisterschachs*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2001, 342 pag. ISBN 3-88805-269-6, Prijs DM 44,80

2) Eduard Gufeld, *Chess: the search for Mona Lisa*, Batsford, London 2001, 256 pag. ISBN 0-7134-8477-2, Prijs £ 16.99

Opening

De Siciliaanse Draak staat de laatste jaren weer volop in de belangstelling, maar wat bezield een uitgever als Batsford om in hetzelfde jaar meerdere boeken over deze variant uit te geven? Weliswaar ging de tweedelige serie van Gufeld en Stetsko over de Draak in het algemeen en is het nieuwe boek van Chris Ward (3) een repertoireboek voor zwart, maar toch. Wards boek is een follow-up van zijn *Winning with the Dragon* uit 1994. Sindsdien hebben grootheden als Kasparov en Kramnik ook van de Draak gebruik gemaakt, hetgeen de geloofwaardigheid van de opening geen kwaad heeft gedaan. Ward heeft het boek grondig gereviseerd en zelfs partijen uit 2001 in het boek opgenomen. Ook het boek *The Latvian Gambit lives!* van Tony Kosten uit 1994 was aan revisie toe. Kosten dacht het klusje in twee weken te kunnen klaren, maar uiteindelijk werden het vier maanden. Dat is duidelijk te merken als je de boeken naast elkaar legt. Het nieuwe boek bevat 80 % meer tekst dan het oude boek. In zijn voorwoord vertelt Kosten dat hij uit een database 9000

partijen heeft gescreend en wat daarbij opviel was dat daar veel correspondentiepartijen op hoog niveau tussen zaten. Danny Kopec legt in een nieuw boek uit waar je in de Siciliaanse opening op moet letten (5). Aan de hand van de diverse pionnenstructuren die uit het Siciliaans kunnen ontstaan vertelt Kopec op welke kenmerken men moet letten. Er worden dus nauwelijks varianten gegeven, maar eerder strategische adviezen die algemeen geldig zijn, ongeacht de specifieke zetvolgorde. Het is een boek dat zeer geschikt is voor spelers die deze variant in hun repertoire willen gaan opnemen.

3) Chris Ward, *Winning with the Sicilian Dragon 2*, Batsford, London 2001, 224 pag. ISBN 0-7134-8236-2, Prijs £ 15.99

4) Tony Kosten, *The Latvian Gambit lives!*, Batsford, London 2001, 224 pag. ISBN 0-7134-8629-5, Prijs £ 15.99

5) Danny Kopec, *Mastering the Sicilian*, Batsford, London 2001, 128 pag. ISBN 0-7134-8482-9, Prijs £ 13.99

Nederlandse geschiedenis

Er zijn jubileumboeken in vele soorten en maten. Denk daarbij niet alleen aan het formaat, de oplage en de kwaliteit van het gebruikte papier, maar ook aan de inhoud, de leesbaarheid en toegankelijkheid voor buitenstaanders. Dirk Goes is bezig de geschiedenis van de Amsterdamse schaakvereniging Tal te beschrijven (6). Deel 1 dat dit jaar is verschenen behandelt de eerste tien jaren (1960-1970). Goes gaat minutieus te werk en vermeldt ieder denkbaar detail. Zo mag op de feestavond van 3 september 1963 de heer Vrieling, winnaar van een probleemcompetitie, een zak pijptabak en een pocketboek in ontvangst nemen. Geen wonder dat deel 1 reeds 56 pagina's op A4-formaat in beslag neemt. Het boek is keurig verzorgd, maar voor buitenstaanders nauwelijks interessant. De schaakvereniging Paul Keres heeft het anders aangepakt. In het kader van hun 25-jarig bestaan als Paul Keres – daarvoor was het een Utrechtse studentenvereniging met de naam Utstud – brachten zij een jubileumblad uit (7). Het bevat terugblikken, interviews, overzichten, partijen en wedstrijdverslagen. Maar ook een artikel over de naamgever – in het Hongaars betekent Keres: 'Hij zoekt' – en over het door Paul Keres jaarlijks georganiseerde Open Kampioenschap van Utrecht. Hierdoor ontstijgt het nummer het niveau van een clubblad en krijgt het een regionale en soms – zie het wedstrijdverslag Koningsclub Bergen tegen Paul Keres – zelfs natio-

nale betekenis. Het derde jubileumboek gaat over het Amsterdamse schaakhuis Gambit, een oud bruin café in de Jordaan, waar de tijd lijkt stil te staan (8). Zo is de eventuele aanschaf van een espresso/cappuccino-apparaat een meerjarenproject en lijken de muren sinds de opening in 1981 nooit meer een verfkwest gezien te hebben. Het café wordt gefrequenteerd door schakers van diverse pluimage en dat weerspiegelt zich in het jubileumboekje, waaraan veel (stam)gasten hun medewerking hebben verleend, ieder vanuit zijn eigen invalshoek. Het boekje kost slechts 10 gulden, dus: verzamelaars, haast u.

6) Dirk Goes, *Geschiedenis van de schaakvereniging Tal*, deel 1: de periode 1960-1970, eigen beheer, Amsterdam 2001, 56 pag.

7) S.V. Paul Keres, *Paul Keres Bulletin: jubileumuitgave*, eigen beheer, Utrecht 2001, 78 pag. Prijs f 10,-

8) Feestcomité Gambit, *Eerste indruk: rechtsomkeert... Gambit*, 20 jaar later, eigen beheer, Amsterdam 2001, 58 pag. Prijs f 10,-

Studieboeken

Schaakjournalist Jules Welling schreef een boek voor jonge kinderen – vanaf zeven jaar – die willen leren schaken (9). Het boek doet qua toon denken aan het aloude *Oom Jan leert zijn neefje schaken*. Alleen is nu enkel 'Oom Jules' aan het woord, die zijn jonge lezer in de 'je-vorm' toespreekt. De Polen Przewoznik en Soszynski hebben adviezen voor de gevorderde schaker om zijn spelpeil te verbeteren (10). Naast schaaktechnische oefeningen bevat het boek ook tips om de creativiteit te verhogen en geven ze raad om psychologische blokkades te overwinnen. Het boek is gebaseerd op allerlei artikelen die Przewoznik schreef voor diverse Poolse bladen en boeken. Een weldoordachte structuur valt in het boek niet makkelijk te ontdekken. Men krijgt de indruk dat de artikelen vrij willekeurig zijn gerubriceerd onder de noemers analyse, probleem oplossen, creativiteit en psychologie. Dit laatste hoofdstuk is het meest de moeite waard. Bij Batsford verscheen een boek over een onderwerp dat veel schakers zal aanspreken: hoe kan men een klein voordeel uitbuiten? (11) Over de auteur(s) bestaat enige verwarring. Op de kaft wordt alleen Eduard Gufeld vermeld, maar in het boek – zelfs bij het copyright – wordt Oleg Stesko als coauteur genoemd. Hoe het ook zij, in het boek wordt veel aandacht besteed aan het verzilveren van zowel een klein materieel als een klein positioneel voordeel. Daarnaast worden

ongelijke materiaalverhoudingen besproken en de voor- en nadelen van lopers van ongelijke kleur. Het is een boek dat voor de doorsnee clubschaker zeer bruikbare informatie bevat. Joachim Beyer Verlag liet dit jaar reprints van twee reeds vertaalde boeken van Daniel King verschijnen (12 en 13). Alle recente boeken van deze uitgever worden uitgebracht met een harde kaft, wat tegenwoordig een zeldzaamheid is. Heel vreemd is het dat men in het boek *Wie man im Schach gewinnt* gebruik heeft gemaakt van nieuwe, onduidelijke diagrammen. Blijkbaar wil men nog steeds opnieuw het wiel uitvinden.

9) Jules Welling, *Mat!, het eerste schaakboek*, Van Reemst, Houten 2001, 96 pag. ISBN 90 410 0990 6 Prijs f 19,90

10) Jan Przewoznik en Marek Soszynski, *How to think in chess*, Russell Enterprises, Milford 2001, 276 pag. ISBN 1-888690-10-0, Prijs \$ 24,95

11) Eduard Gufeld, *Exploiting small advantages*, Batsford, London 2001, 144 pag. ISBN 0-7134-8648-1, Prijs £ 15,99

12) Daniel King, *Wie man im Schach gewinnt*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2001, 128 pag. ISBN 3-88805-286-6, Prijs DM 24,80

13) Daniel King, *Wie gut ist Dein Schach?*, Joachim Beyer Verlag, Hollfeld 2001, 110 pag. ISBN 3-88805-278-5, Prijs DM 24,80

Eindspelstudie

Op 24 maart van dit jaar werd de oud-wereldkampioen Vassily Smyslov tachtig jaar. Waarschijnlijk werd ter gelegenheid daarvan een klein, maar prachtig uitgevoerd boekje uitgegeven met eindspelstudies van zijn hand (14). De laatste jaren is het gezichtsvermogen van Smyslov sterk afgenomen en heeft hij zich – waarschijnlijk noodgedwongen – op eindspelstudies toegelegd. Zijn productie is enorm. Van de gepubliceerde 52 studies zijn er meer dan 40 in de afgelopen drie jaar gecomposeerd. Jan van Reek heeft dit keer in zijn serie 'Schaakspelers als eindspelkunstenaars' Samuel Reshevsky als onderwerp gekozen (15). Curieus is dat de laatste partij uit dit boek stamt uit 1991, een jaar voor de dood van Reshevsky. Zijn tegenstander was ... Smyslov. Een ander boek dat Van Reek uitbracht bij STES gaat over vrouwen die mannen aan hun zegekar bonden (16). Wat dit boek met eindspel te maken heeft is volstrekt onduidelijk, maar het is een leuk onderwerp. Wie meende dat Vera Menchik de eerste vrouw was die zich met mannen kon meten zal verbaasd opkij-

ken. In de negentiende eeuw speelde Amalie Paulsen (1831-1869), de zus van Louis en Wilfried Paulsen, reeds een stevige partij. Hoewel Amalie nooit in een officieel toernooi meespeelde, blijkt uit enkele bewaard gebleven partijen tegen haar broer Wilfried dat zij haar mannetje stond. Na het tijdperk Polgar hoeft geen enkele man zich tegenwoordig meer voor een nederlaag tegen een vrouw (of meisje) te generen.

14) Vassily Smyslov, *Moi Stoedi*, '64', Moskva 2001, 124 pag. ISBN 5-94046-001-1

15) Jan van Reek, *Samuel Reshevsky*, STES, Margraten 2001, 62 pag. ISBN 90-74827-45-4

16) Jan van Reek, *Vrouwen slaan mannen*, STES, Margraten 2001, 36 pag. ISBN 90-74827-44-6

Literatuur en kunst

In 2000 verscheen bij uitgeverij L.J. Veen een boek van Dirk Jan ten Geuzendam over de supertoernooien in het Spaanse Linares met als titel: *Het geheime wonder*. Het boek is nu door New in Chess in het Engels uitgebracht onder de meer voor de hand liggende titel: *Linares! Linares!* (17). Tijdens een recent bezoek aan ons centrum schonk de Braziliaan Herman van Riemsdijk ons een boekje met schaakgedichten, in het Portugees wel te verstaan (18). Het ziet er fraai uit en bevat maar liefst 70 gedichten plus een voor- en naschrift. Van een Griekse bezoeker kregen wij twee kunstboeken met afbeeldingen van schilderijen gemaakt door Nicolas Sphicas (19 en 20). Deze in 1961 te Cairo geboren schilder laat zich inspireren door opwindende stellingen uit bekende schaakpartijen. Dit kunnen zowel klassieke partijen uit de negentiende eeuw zijn als van meer recente datum. Zo is op de cover van zijn eerste boek uit 1994 een schilderij te zien geïnspireerd door de zet 25 ..., Pec5 uit de partij Serper-Timman, gespeeld tijdens de schaakolympiade te Manilla in 1992. Het zijn prachtige boeken met heel kleurrijke schilderijen. Bevatte het eerste boek nog begeleidende tekst in zowel het Engels als het Grieks, in het laatste boek uit 1999 wordt volstaan met enkel Griekse tekst.

17) Dirk-Jan ten Geuzendam, *Linares! Linares!* New in Chess, Alkmaar 2001, 126 pag. ISBN 90-5691-1077-9, Prijs f 34,85

18) Wesley Rodrigues Rocha, *Xadrez: Poezia em Inocentes Lances*, Grafica e Editora Vieira, Goiânia 2001, 172 pag.

19) Nicolas Sphicas, *Chroma kai Skaki*, Aeneon, Thessloniki 1999, 48 pag.

20) Nicolas Sphicas, *Retro-shah*, Aeneon,

2001: Euwe Herdenkingsjaar

Robert Bollschweiler heeft enige jaren de handschriften van grote schakers bestudeerd en dit jaar deze grafologische studie gepubliceerd in *Die Handschriften grosser Schachmeister*. Over Max Euwes handschrift zegt hij onder andere: "Verzichtet eine qualitativ gute Schrift auf alle Extravaganzen, Vergrößerungen, Ausschmückungen und Formveränderungen und präsentiert sich beinahe als Reinschrift eines Primarschülers, so kann dies durchaus eine positive Bedeutung haben. Man stellt sich bescheiden zurück, akzeptiert das Geltende und Bewährte und wendet sich sachlich, sorgfältig und pflichtbewusst der Realität zu." Er zullen ongetwijfeld veel handgeschreven brieven van Euwe in omloop zijn, want hij onderhield wereldwijd de contacten. En hij was correspondentieschaker.

Vorig jaar bedachten de nazaten van de heer C.J. Groenendal het Max Euwe-Centrum onder andere met een koffer vol attributen die een toegewijde correspondentieschaker gebruikt [of moet ik 'gebruikte' zeggen, nu communicatie via de elektronische snelweg zo in zwang is?]. Internationaal Meester Yochanan Afek, een sedert jaren regelmatige bezoeker van het MEC, bood twee jaar geleden zijn postzegels met Euwes beeltenis in bruikleen aan. Het idee beide onderwerpen te combineren bracht de commissie De Euuw van Euwe tot de impressie die vanaf half november in het MEC is te bezichtigen. Prospèr Verwilligen heeft wederom concept en uitwerking voor zijn rekening genomen. [Houdt u in gedachten dat de intentie is u een vluchtige blik in beide keukens te bieden.]

Vanaf 11 september tot en met 12 oktober was de wisseltentoonstelling in de Openbare Bibliotheek in Doetinchem gewijd aan schaken, Max Euwe en een beetje Catharina Roodzant. Voor het inrichten van 'Schaken, een hoofdzaak' werd de hulp van het MEC ingeroepen. We waren blij dat we deze enthousiaste groep vrijwilligers die met een minimaal budget circa tien tentoonstellingen per jaar in de bibliotheek verwezenlijken, konden bijstaan. [Op de expertise van het MEC wordt wel vaker een beroep gedaan. We staan graag onze donateurs, kortom een ieder naar vermogen, terzijde, al kan dat – gezien de financiële situatie van het MEC – niet altijd kostenloos geschieden.]

De – belangenloze – medewerking van de dragers van de Euwe-ring, Hans Ree, Hans Böhm en Jan Timman, en vele andere schaakcoryfeeën aan het Schaakfestival op 7 juli 2001 heeft velen een heerlijke dag bezorgd. Traditioneel verzorgde de Jeugdcommissie van de

Schaakbond Groot-Amsterdam het jeugdprogramma, stelden de horecagelegenheden hun terrassen ter beschikking en loofden de winkeliers van het Max Euweplein weer leuke prijzen uit.

Ook voor de ondernemers aan het Max Euweplein is 2001 een speciaal jaar: op 17 juni bestond het Max Euweplein tien jaar. Reden voor een feestje, vond de Ondernemersvereniging van het MEP. Reden ook voor een van de winkeliers van het eerste uur om het volgende aan te kaarten: een beeld van Max Euwe op het Max Euweplein. Een initiatief dat het MEC van harte ondersteunt. Inmiddels is zijn idee op zijn kosten tastbaar gemaakt door José Fijnaut en ter aan- en beschouwing voorgelegd aan de dochters Euwe. Als zij er positief tegenover staan, kan de volgende stap gezet worden: het benaderen van de Gemeente voor plaatsing van en sponsoren ter financiering van het beeld.

Het Euwe-Herdenkingsjaar schrijdt dus niet ongemerkt voort. Dat hebben we de afgelopen maanden gemerkt aan de bezoekers uit binnen- en buitenland. Bijvoorbeeld de ruim tachtigjarige Hongaarse journalist en IM-Schaakproblemist Laszlo Lindner die het MEC niet overslaat wanneer hij in Amsterdam is. Hij heeft Euwe gekend. Samen met zijn echtgenote maakte hij deel uit van de groep congresgangers die even Wageningen (zie elders in deze Nieuwsbrief) verlieten voor een bezoekje aan het MEC. Of de groep Chess in Friendship, een in de jaren na Tweede Wereldoorlog opgericht gezelschap dat de barrières door correspondentieschaak kon doorbreken. Buitenlandse jongeren, net midden twintig, die Max Euwe nooit persoonlijk ontmoet hebben en hun reis speciaal vanwege het MEC over Amsterdam hebben geleid. En bijna de hele familie Roodzant, kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Hartverwarmende reacties.

En wat heeft dit jaar nog in petto? In ieder geval de viering van vijftien jaar Max Euwe-Centrum op 17 november aanstaande. Sosonko verwoordde zijn persoonlijke herinneringen aan Max Euwe, oorspronkelijk bedoeld voor een artikel. Hij vond een uitgeverij. Misschien kunt u van dit boekje op de receptie – u komt toch? – kennis nemen. Het in dit voorjaar reeds aangekondigde boek *Spel uit de Kunst in de Kunst* van Leo Diepstraten is er dan zeker. Op 30 november komt de Initiatiefgroep Königstein (schaakhistorici) in het Max Euwe-Centrum bijeen voor haar zesde symposium. De groep was er in het najaar van 1993 ook. En net als toen is het Max Euwe-Centrum op de eerste zaterdag, 1 december, voor ander publiek gesloten. We kijken uit naar de interessante lezingen.

Vijftien jaar Max Euwe-Centrum, een beeld van Max Euwe op het Max Euweplein: 2001 is een opmerkelijk roerig jaar.

Deze Nieuwsbrief is een uitgave die bestemd is voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de Nieuwsbrief regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal f 25,- per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017 waarbij u advies omtrent betaling mag verwachten. Opmerkingen of kritiek op de inhoud van de Nieuwsbrief zal gaarne worden aanvaard, als dat de kwaliteit kan verbeteren.

Max Euwe als simultaanspeler

AGENDA

17 november: viering vijftien jaar Max Euwe-Centrum

24 november: 11.00-14.00 uur boekenmarkt

**30 november tot en met 1 december: symposium Initiatiefgroep
Königstein**

1 december: Max Euwe-Centrum gesloten voor overige bezoekers

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak)tentoonstellingen of andere activiteiten, worden verzocht ons met een briefje daarvan op de hoogte te stellen. Schaakboeken-verzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevolen.